

Etyczno-deontologiczne problemy w opiniowaniu w procesach przed Sądem Biskupim

*Ethical-deontological problems in expert opinions formulation
in cases tried before Bishops' Court*

ROMANA CIESIELSKA¹, ANNA GARDECKA¹, ALEKSANDER ARASZKIEWICZ²

Z: 1. Wojewódzkiej Przychodni Zdrowia Psychicznego we Włocławku
2. Katedry i Kliniki Psychiatrii AM w Bydgoszczy

STRESZCZENIE. W pracy zostały przedstawione zasady powoływania biegłych psychiatrów w procesach o unieważnienie małżeństwa, prowadzonych przed Sądami Biskupimi oraz problemy etyczno-deontologiczne z pełnieniem takiej funkcji przez lekarza psychiatrę.

SUMMARY. The regulations are presented concerning the appointment of expert psychiatrists in cases of nullification of marriage before Bishops' Court, as well as psychiatrists' ethical-deontological problems connected with serving such a function.

Słowa kluczowe: biegły psychiatra / Sądy Biskupie / unieważnienie małżeństwa
Key words: expert psychiatrist / Bishops' Courts / nullification of marriage

Etyka i związane z nią postępowanie deontologiczne w wykonaniu zawodu lekarza ma wielowiekową tradycję. Ojciec medycyny europejskiej – w swojej „Przysiędze” zawarł: *cokolwiek bym podczas leczenia, czy poza nim usłyszał, czego nie należy na zewnątrz rozciskać, będę milczał zachowując to w tajemnicy.*

Do zasad „Przysięgi” nawiązuje przyrzeczenie lekarskie składane przez każdego otrzymującego tytuł lekarza. Nakazem jest nie nadużywanie zaufania pacjenta oraz zachowanie tajemnicy lekarskiej [5].

Przyjęty przez III Krajowy Zjazd Lekarzy *Kodeks etyki lekarskiej* z 1993 r. określa ściśle i dokładnie zakres spraw objętych tajemnicą lekarską [5]. Treść zawarta w art. 23 Kodeksu i wymagania precyzowane w tym artykule, dotyczą również lekarzy psychiatrów i są zgodne z *Deklaracją Hawajską*:

psychiatra powinien zachować w tajemnicy wszystko, czego się dowiedział od pacjenta lub co poznał w czasie jego badania lub

leczenia – chyba, że pacjent zwołni go od tego zobowiązania [1].

Art. 26 tegoż Kodeksu:

nie jest naruszeniem tajemnicy lekarskiej, jeśli po przeprowadzeniu badania lekarskiego na zlecenie upoważnionego z mocy prawa organu wynik badania zostanie przekazany zleceniodawcy: nieodzownym jednak warunkiem jest, aby lekarz przed rozpoczęciem badania, poinformował o tym osobę, która ma być zbadana. Wszelkie informacje, które nie są konieczne dla uzasadnienia wniosków wynikających z badania, powinny być nadal objęte tajemnicą lekarską [5].

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego obowiązująca od stycznia 1995 r., w art. 51 i 52 określa zasady zabraniające utrwalania w dokumentach lekarskich i orzeczeniach sądowo-psychiatrycznych oświadczeń obejmujących przyznanie się osób z zaburzeniami psychicznymi do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary [8].

Kodeks rodzinno-opiekuńczy reguluje powinności biegłego psychiatry w sprawach, które toczą się przed sądem rejonowym, a dotyczą zgody na zawarcie małżeństwa, lub w sprawach unieważnienia małżeństwa, toczących się przed sądem wojewódzkim. Rola, zakres informacji podawanych przed sądami, a dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi, wielokrotnie budziły wątpliwości etyczne biegłego – podzielimy w tym miejscu poglądy prezentowane przez Gierowskiego i Szymusika [2].

Celowo na wstępie zostały przytoczone ogólnie znane zasady etyki lekarskiej oraz akty prawne regulujące powinności biegłego w postępowaniu przed sądami, nie regulują one jednak prawnie roli „cywilnego” psychiatry przed Sądem Biskupim. Zgadzać się z *Kodeksem etyki lekarskiej*, nadal nie znajdujemy odpowiedzi jak rozumieć „upoważniony z mocy prawa organ”; czy organem tym są również Sądy Biskupie?

Kodeks prawa kanonicznego, podpisany przez Jana Pawła II i obowiązujący od 1 listopada 1984 r., przewiduje powoływanie biegłych psychiatrów w sprawach dotyczących nieważności związków małżeńskich [6]. Jurysprudenca okresu posoborowego coraz częściej swoje wyroki opiera na obiektywnej zdolności do wypełniania zobowiązań powziętych w akcie zgody [3]. Nie wystarczy do ważności zgody małżeńskiej samopoznanie oceniające (*discretio iudicii*) oraz wolność wewnętrzna (*libertas interna*) do realizowania obowiązków małżeńskich. Osoba zawierająca sakrament małżeństwa musi mieć obiektywną zdolność do realizowania obowiązków zawartych w akcie zgody. Istnieją schorzenia psychiczne, które powodują niezdolność osoby do wypełniania praw i obowiązków małżeńskich [4, 7].

Biegły sądowy, występujący w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej (kan. 1096-nn. 1–3), jest osobą powołaną przez organ sądowy do udziału w procesie ze względu na szczególne kwalifikacje w dziedzinie psychiatrii lub psychologii, celem dostarczenia sędziemu kon-

kretnych ustaleń i ocen stanu psychicznego kontrahenta, w chwili zawierania małżeństwa, dokonanych według specyficznej metody naukowej oraz reguł profesjonalnych, a którego właściwe rozpoznanie przekracza kompetencję specjalistyczną sędziego.

O udziale biegłych w sprawach dotyczących prawdziwej zgody małżeńskiej z tytułu choroby psychicznej stanowi kanon 1680 kpk. Biegły psychiatry czy psycholog bardzo często w swoich opiniach powinien ustosunkować się do treści kanonu 1096, stanowiącego o zdolności do życia we wspólnocie małżeńskiej [6]. Rozważania na temat merytorycznych treści opinii psychiatrycznych, granic kompetencji biegłego w ocenie niezdolności psychicznej, wnioskowania biegłych w kategoriach prawa kanonicznego nie dotyczą tego tematu i dlatego celowo je pomijamy. Istotne problemy budzi pozostawanie w zgodzie z zasadami etyki lekarskiej przy podawaniu danych o pacjencie dla potrzeb orzekania niezdolności do zawarcia związku małżeńskiego. Prawo kanoniczne, a raczej wykładnia tego prawa, jakimi są wyroki rotalne, znacznie poszerza zakres anomalii psychicznych powodujących niezdolność do małżeństwa oraz wprowadza własne kryteria diagnostyczne. Odmówienie udzielenia sakramentu małżeństwa z powodu występowania zaburzeń psychicznych, może przyczynić się do odrzucenia badanego przez środowisko. Takie stanowisko pozostaje w sprzeczności z dążeniem do zwiększenia tolerancji oraz przeciwdziałania dyskryminacji osób z zaburzeniami psychicznymi. Stwarza dylematy moralne psychiatrom orzekającym dla potrzeb Sądu Kościelnego, zwłaszcza, jeśli lekarz czuje się strażnikiem praw pacjentów. Częściowo problem rozwiązuje założenie, że osoba poddająca się procedurze sądowej, wyrażając zgodę na udostępnienie dokumentacji lekarskiej, poddając się badaniu, tym samym rezygnuje z prawa do tajemnicy lekarskiej. Lekarz ujawniając tajemnicę lekarską za zgodą pacjenta jest jednak zobowiązany do kierowania się zasadą ochrony interesów i dóbr osobistych badanego.

Nowy Kodeks prawa kanonicznego określa małżeństwo jako przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury ku dobru małżonków oraz ku zrodzeniu i wychowaniu potomstwa. Małżeństwo dla ludzi ochrzczonych jest nie tylko *sacramentum naturae*, lecz także *sacramentum gratiae*. Stanowi to w praktyce brak jednomyślności opinii biegłych z decyzjami sądów. Opinia biegłego psychiatry jest dowodem naukowym, pomocniczym dla sędziego, najczęściej uwzględnianym przy wydawaniu wyroków dotyczących rozwiązania lub unieważnienia małżeństwa. Przepisy prawa kościelnego, pozostając na gruncie prawa naturalnego, traktują związek małżeński jako sakrament nierozzerwalny do końca życia. Z drugiej natomiast strony, istnieje prawo człowieka do wolności. W myśl tego prawa, tylko taki wybór może być dojrzały, który nie pozostaje pod wpływem zaburzeń psychicznych [6]. Biegły stający przed Sądem Biskupim, orzekający o stanie dojrzałości psychicznej człowieka, wskazujący na istnienie zaburzeń psychicznych, choroby psychicznej, zawsze powinien mieć na względzie dobro człowieka, poszanowanie praw człowieka. Do Sądu – jako najwyższego biegłego – należy wydanie wyroku i z tego względu biegły czuje się moralnie odciążony z podjętej ostatecznie decyzji – jednak w dużej mierze, to od jego rzetelności, wiedzy i etyki zależy wyrok Sądu. Praktykowane przez biegłych wydawanie orzeczeń o zdolności do życia we wspólnocie małżeńskiej, na podstawie tylko zeznań świadków, zaświadczeń lekarskich, oświadczeń współmałżonków, przesłuchań duchownych, bez badania orzekającego uważamy za niewłaściwe. Tylko badanie psychologiczno-psychiatryczne może przecież być istotnym dowodem w tego typu sprawach.

Opinie biegłych, zwane w prawie kanonicznym elementem probacyjnym, wpływają na przekonanie sędziowskie, przyczyniając się do uformowania dowodu sądowego na niezdolność do zawarcia małżeństwa, mimo że ich moc prawna zależy od swobodnego uznania sędziowskiego, który ocenia je według własnego przekonania – to każdorazowe wydanie oceny stanu psychicznego wymaga od biegłych ogromnej odpowiedzialności moralnej.

PIŚMIENNICTWO

1. Deklaracja Hawajska. W: Biblioteka Psychiatrii Polskiej. Psychiatr. Pol. 1995, 24–27.
2. Gierowski J.K., Szymusik A.: Deontologia w psychiatrii i psychologii sądowej. W: Gierowski J.K., Szymusik A. (red.): Postępowanie karne i cywilne wobec osób z zaburzeniami psychicznymi. Collegium Medicum UJ, Kraków 1996, 196–209.
3. Góralski W.: Nieważność małżeństwa z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego z powodu toksykomanii u obojga stron z wyroku Roty Rzymskiej z 23.02.1990 r. *Ius Matrimoniale (Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim)*. T. III, 1992, 89–103.
4. Góralski W.: Poważny brak rozeznania oceniającego w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Colagiovanni z 10.03.1992 r. *Ius Matrimoniale (Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim)*. T. V, 1994, 76–86.
5. Olejnik S.: Etyka lekarska. Wyd. Unia, 1994.
6. Stankiewicz A.: Sędzia i biegły w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej. *Ius Matrimoniale (Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim)*. T. V, 1994, 56–66.
7. Stenden S., Stenden M.: Encefalopatia jako warunek orzekania nieważności związku małżeńskiego. *Ius Matrimoniale (Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim)*. T. IV, 1993, 74–81.
8. Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego. W: Biblioteka Psychiatrii Polskiej. Psychiatr. Pol. 1995, 5–22.

Adres: Dr Romana Ciesielska, Wojewódzka Przychodnia Zdrowia Psychicznego,
ul. Szpitalna 6a, 87-800 Włocławek